

PASSAGE 78

Prekær viden

Skellet mellem humaniora og videnskaberne er en relativt ny opfindelse. I århundreder undersøgte forskere på én og samme tid menneskets udtryksformer såvel som verdens naturfænomener. For Goethe var *Farvelæren* stadig en manifestation af samme intellektuelle aktivitet som *Faust*. Men med først Wilhelm Diltheys klare adskillelse af åndsvidenskaberne og naturvidenskaberne i det 19. århundrede og senere med C.P. Snows begreb om de to kulturer fra 1959 vandt forestillingen om deres grundlæggende forskellighed genlyd. Der har imidlertid også været forsøg på at klinke skårene. I de senere år har udviklingen af felter som litteratur og videnskab, narrativ medicin og *artistic research* sat fingeren på de sammenfald, overlap og gensidige udvekslinger, der finder sted mellem kunsten og videnskaberne.

Men hvor robust er den viden, som både videnskabsfolk, litterater og litteraturen selv producerer? Gængse historier om videnskabens sejrige fremskridt mod nye erkendelser kan let ignorere dens ofte usikre status. Om noget har de senere års undersøgelser af videnskabernes sociale, historiske, tekniske og mediale betingelser samt aktuelle begreber som *fake news* og det post-faktuelle samfund understreget vores videns grundlæggende skrøbelighed. Med den tyske forsker Martin Mulsows ord, kan man sige, at vi er omgivet af *prekær viden*. Prekariteten kan skyldes mediet, der lagrer den fra papyrus til en virtuel sky; forskeres og forfatteres fejltagelser, misforståelser eller uredelighed; hele felter, der udstødes fra den officielt anerkendte kreds af videnskabelige discipliner såsom alkymien og astrologien; eller endog kulturel og institutionel mistro til videnskabens erkendelser.

Det er ikke første gang, at *Passage* har beskæftiget sig med forholdet mellem litteraturen og videnskaberne. I forordet til 1995-nummeret om litteratur og videnskaben kan man se, hvordan man dengang ønskede at retfærdiggøre litteraturen som videnskab, og hvordan litteraturen og litteraturkritikkens rolle var at være med til "korrigere for den 'grove' videnskab". Dette nummer af *Passage* fokuserer imidlertid på de erkendelsesmæssige og metodiske udfordringer, der går på tværs af litteraturen og videnskaberne. Hvordan har litteraturen sat videnskabernes usikkerheder og forhindringer under luppen? I hvilken grad bygger den faktisk orienterede videnskab på narrativer, billeder og figurer fra fiktionens verden? Hvornår og på hvilke måder bliver viden prekær? Hvordan forsøger forskere i dag at bringe litteraturen og kunsten i spil med forskellige grene af videnskaben, og hvilke former for viden resulterer det i?

Med et perspektiv fra baglokalets vanskelige eksperimenter snarere end de polerede faktas strålende udstillingslokale prøver nummeret at opridse et større vidensfelt, der inkluderer både ånds- og naturvidenskaberne. I de sidste 10-15 år har feltet *Wissengeschichte*, eller videnshistorie, udviklet sig stærkt i Tyskland. Med rod i en fransk epistemologisk tradition fra Georges Canguilhem, Gaston Bachelard og Michel Foucault har videnshistorien i sin moderne udgave rejst en række meta-spørgsmål om viden: Hvilke forskellige former for viden findes der, hvordan opstår et vidensfelt overhovedet, hvilken grad af videnskabelighed opererer forskellige discipliner med, hvordan organiserer vi viden, hvordan repræsenterer vi viden, og hvordan har de repræsentationer forandret sig historisk? I den optik kan viden ikke

reduceres til en normativ epistemologi, som søger begrundelser for viden, spørger om et udsagn er sandt eller falsk, rigtigt eller forkert, og som holder historiske udsagn op mod nutidens standarder. En sådan forståelse af viden må suppleres og ofte udfordres af en historisk epistemologi, der stiller spørgsmålet: Hvordan kan det være, at et givent udsagn, et givent faktum, en given teori vandt gyldighed og fungerede som viden på et givent tidspunkt i historien? Hvilke sociale og kulturelle betingelser var til stede, for at det kunne lade sig gøre? Og hvilken rolle spillede instrumenter, medier og repræsentationsformer i produktionen af vidensobjekterne? Et sådant udvidet vidensbegreb omfatter ikke bare de hårde videnskaber og deres sandheder, men et langt større socialt og kulturelt felt, der netop også inkluderer litterære tekster. Ved at undersøge litteraturen får vi adgang til en række refleksioner over, hvad vi ved, hvordan vi ved, og hvilken status den viden har.

Nødvendigheden af at sætte litteraturen og videnskaben ind i et større vidensrum ses for eksempel i Laura Søvsø Thomasens analyse af George Bernard Shaws drama *Man and Superman* fra 1902 og H.G. Wells, Julian Huxley og G.P. Wells' populærvidenskabelige værk *The Science of Life* fra 1929-30. I kølvandet på Darwins evolutionsteori forsøgte både forfattere og videnskabsfolk at tænke videre over menneskets evolution, og fremtidens menneske var et centralt emne i tidens forestillingsverden. Trods udbredelsen af Darwins evolutionsteori genaktiverede Shaws skuespil imidlertid Jean-Baptiste Larmarcks forældede teori, at karakteristika nedarves fra generation til generation, og blandede den med den senmiddelalderlige trope *Everyman* – det anonyme og universelle menneske med alle dets laster. Da Wells, Huxley og Wells en generation senere præsenterer deres syn på fremtidens menneske, griber de ikke bare tilbage til Shaws drama og *Everyman*-figuren, men benytter sig også af en række litterære greb. Som eksempler på *grand narratives* om menneskets fortsatte evolution viser de to tekster, hvordan narrativer og evolutionsteorier, organiserende fiktioner og videnskabelige fakta er vævet tæt ind i hinanden.

Omvendt har en anden vidensgren længe været et fremmedsprog for litterære forfattere. Som Henrik Kragh Sørensen viser, er matematikken og særligt Euklids geometri længe blevet betragtet som indbegrebet af den stringente, aksiomatisk-deduktive viden. Den står som sådan i kontrast til den litterære tilgang til verden, der ikke er styret af abstraktion og præcise definitioner. Den har derfor været et udsøgt offer for parodien og satiren. I 1790'erne blev både matematikkens indhold, dens *image* og dens form udsat for litterær satire i Thomas Campbells digt "Pons Asinorum" og i parodien "Loves of the Triangles" tilskrevet en vis Mr. Higgins. I begge tilfælde driver forfatterne matematikkens påstande ad absurdum og synliggør netop i overskridelsen grænserne for den matematiske videns rækkevidde. Kritikken af det matematiske sprog bliver imidlertid først synlig, når den situeres i den bredere matematikhistoriske kontekst, som forfatterne øste af.

Fra sammenfiltringen af litteraturen og evolutionsteorien via litteraturens satiriske distance fører Jens Lohfert os ind i eksperimentets usikre epistemologi. Både Mark Twains *3,000 Years Among the Microbes* fra 1905 og den canadiske eksperimenterende digter Christian Böks *The Xenotext Experiment* fra 2007 prøver at antage bakteriers perspektiv. Hvor Twain gør en bakterie til jeg-fortæller, som betragter mennesket fra mikrobens synsvinkel, da prøver Bök med diverse laboranternes mel-

lemkomst at gøre en colibakterie til medforfatter af sin tekst. Begge værker iscenesætter en tæt forbindelse mellem litteraturen og videnskaben, men hvordan skal deres litterært-mikrobiologiske eksperimenter læses? Der er ingen entydige svar, men deres undersøgelser holder en række muligheder åbne, der spænder fra det allegoriske over det ontologiske til det ludiske.

En mere fundamental usikkerhed kommer til udtryk i Kasper Risbjerg Eskildsens bidrag om et skifte i historiografiens selvforståelse i 1700- og 1800-tallet. Hvor statsmænd og generaler tidligere var vidner til historien, og berettede, hvad de havde set med egne øjne, da mente de senere professionelle historikere, at de selv havde mistet den direkte adgang til de historiske begivenheder. I stedet var de henvist til fortidens levninger og kunne kun rekonstruere historien. De professionelle historikers opgave var derfor at bevare og fortolke en fortid, der var blevet lige så skrøbelig, som de blegnede, fragmenterede efterladenskaber, den manifesterede sig i. Et særligt blik ind i denne forståelse af fortidens prekaritet giver de visuelle afbildninger af historieskrivningen i første halvdel af 1700-tallet. Eftertiden betragtede dem som genfortællinger af historien på linje med litteraturen snarere end som omhyggelige rekonstruktioner, og de blev derfor udgrænset af historiografien.

Som den historiske viden om fortiden bygger på et skrøbeligt grundlag, er den sociale viden om vores medmennesker ofte fyldt med huller og misforståelser. Hvad ved vi fx om vores venner, og er venskabet overhovedet et emne, der egner sig til litterær repræsentation? Som Claus Emmeche viser, har filosoffer påpeget, at venskab altid indeholder et element af uudgrundelighed, en rest af ikke-viden, vi aldrig kan opnå. Samtidig synes venskabet i modsætning til kærligheden, begæret eller hadet at være så ordinært, at det unddrager sig det dramatiske plot, der kunne gøre venskabet til et oplagt tema for litteraturen. I sin analyse af Elena Ferrantes bøger viser Emmeche, hvordan venskabet kan binde et helt firebinds værk sammen og samtidig fascinere læseren netop med sin prekære balance mellem vished og usikkerhed.

De to sidste bidrag reflekterer over aktuelle forsøg på at forbinde kunsten og videnskaben. Narrativ medicin er navnet på det tværfaglige felt, som siden årtusindeskiftet har forsøgt at bygge bro mellem sundhedsvidenskaberne og litteraturvidenskaben med henblik på at uddanne sundhedsprofessionelle til at lytte mere opmærksomt til deres patienter. Som Anders Juhl Rasmussen forklarer, er antagelsen, at litterære tekster tilbyder indsigter både i generelle emner som fx empati, genkendelse, og kulturelle koder, og mere specifikt i, hvad det vil sige at være patient. Men hvordan undgår man, at litteraturen instrumentaliseres til simple anvisninger og forenklet didaktik? I hvilket sprog taler de to felter overhovedet med hinanden?

Lignende spørgsmål rejser Anne Gry Haugland inden for et andet nyt fænomen – *artistic research* eller “kunstnerisk udviklingsvirksomhed”, som det er kommet til at hedde på dansk. Som fænomen er *artistic research* et institutionaliseret faktum, idet kunstens praksis forbindes med kritisk, reflekteret teori, men begrebet synes samtidig at være et oxymoron: Hvordan kan man bedrive forskning gennem kunst, og hvilken status har den viden, der udvikles? Haugland plæderer for et udvidet vidensbegreb, som ikke bare indbefatter det teoretiske niveau, men også den situerede, praksisbaserede tavse viden samt den æstetiske dimension, der adskiller kunsten fra andre former fra praksisorienteret arbejde.

Dette nummer af *Passage* tegner således en linje fra undersøgelsen af, hvordan litteraturen og videnskaberne former hinanden til stadig mere eksplicite refleksioner over, hvordan den gensidige infiltrering samtidig producerer diverse former for prekaritet. Artiklerne peger også på en vanskelig, men frugtbar udvidelse af vidensbegrebet fra de traditionelt videnskabelige felter til også at inkludere fx venskabet, fortællinger og kunstnerisk praksis. Dermed tilbyder dette nummer af *Passage* ingen entydige svar på forholdet mellem litteratur, viden og videnskab. Til gengæld opridses det et større problemfelt, hvis interne overlap, forskelle og udviklinger netop kan synliggøres og klarlægges. Nummerets bidrag suppleres af digte af Martin Knabe, der illustrerer et forhold mellem litteratur og videnskab.

God læselyst!